

Čija je energetska efikasnost

Čista energija za **neke** građane

Februar, 2025.

ČIJA JE ENERGETSKA EFIKASNOST - Čista energija za *neke* građane

Ovaj tekst je nastao u okviru projekta „Energetska efikasnost: javna politika, investicije, koristi“. Projekat je pripremila i sprovela RES fondacija uz podršku Hajnrih Bel fondacije.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su u stavovi i i mišljenja autora i RES fondacije i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja Hajnrih Bel fondacije.

Sadržaj

Sadržaj	3
Sažetak	4
0 grejanju domaćinstava na čvrsto gorivo	5
Projekat „Čista energija i energetska efikasnost za građane“	7
0 projektu	7
Nalazi istraživanja	10
Nameravana usmerenost: porodične kuće	14
Nameravana usmerenost: veća pomoć siromašnijim opštinama	15
Nameravana usmerenost: energetske ugroženi kupci	16

Sažetak

Poreski obveznici Republike Srbije će su-finansirati energetska sanaciju domaćinstava širom Republike Srbije¹ kroz petogodišnji projekat Ministarstva rudarstva i energetike i Svetske banke² „Čista energija i energetska efikasnost za građane“ kojim se obezbeđuju subvencije domaćinstvima za sprovođenje mera energetske efikasnosti. Projekat se sprovodi kroz javne pozive koje raspisuje Ministarstvo rudarstva i energetike i jedinice lokalne samouprave. 50 miliona dolara je obezbeđeno iz zajma dok će još nekoliko desetina miliona dolara³ obezbediti jedinice lokalne samouprave u svojim budžetima.

Dizajn poziva je takav da usmerava najviše javnih sredstava obezbeđenih ovim zajmom ka onima koji mogu da potroše najviše novca. Relativno učešće građana se smanjuje što je traženi iznos i broj mera veći⁴. Kao rezultat ovakvog dizajna dobili smo na jednom mestu korisnika koji je dobio 65% potrebnog novca iz zajma (oko 20 hiljada evra) za sprovođenje čak osam od dostupnih deset mera energetske efikasnosti na svojoj kući. U svim lokalnim samoupravama najviše javnog novca je pripalo manjem broju korisnika koji su mogli da izdvoje najviše sopstvenih sredstava.

Na konkursu 2023. godine za 33 jedinice lokalne samouprave (JLS) koje su dobile najviše sredstava opredeljeno je 56% svih sredstava na konkursu. U ove 33 jedinice živi 56% stanovnika u 56% domaćinstava. Međutim, od 33 JLS njih 27 su iznad medijane po % broju zaposlenih a čak 29 iznad medijane po visini prosečne zarade. Ovo pokazuje da udeo grupe lokalnih samouprava s nižim prihodima nije povećan kako je planirano projektom.

2024. godine JLS su po prvi put mogle da biraju da konkurišu i za sredstva koja će usmeriti ka energetska siromašnim građanima. JLS su se opredelile da traže 10 puta više sredstava za građane koji nisu energetska siromašni. 44 JLS se opredelilo da traže sredstva za energetska siromašna a 137 JLS za ostale građane. Ukupna alocirana javna sredstva u 2024. godini za podršku energetska siromašnima iznose 221 milion dinara dok sredstva opredeljena za domaćinstva koja nisu energetska siromašna iznose približno 1.9 milijardi dinara.

1 <https://www.mre.gov.rs/tekst/2437/projekat-energetska-sanacija-stambenih-vise-porodicnih-zgrada-prikljucenih-na-sistem-daljinskog-grejanja-javni-esco-projekat-.php>

2 Međunarodne banke za obnovu i razvoj

3 Tačan iznos će zavistiti i od strukture lokalnih samouprava koje dobiju podršku

4 https://www.mre.gov.rs/extfile/sr/4536/POGM_mart24-%20prevod%20srpski.pdf

Prema nalazima istraživanja RES fondacije broj krajnjih korisnika u kategoriji energetske siromašnih domaćinstava izabranih na konkursima sprovedenim u toku 2024. godine je 21 dok je broj izabranih krajnjih korisnika koji nisu energetske siromašni 3,406.

„Jer ko ima, daće mu se, i preteći će mu...”⁵

Prilika je da svi zajedno razumemo kako su se stekle političke volje lokalnih samouprava, Republike Srbije, Međunarodne banke za obnovu i razvoj i drugih činilaca oko ovako osmišljene intervencije. To je naročito važno za buduće kreatore javnih politika dobre energije u novom srpskom društvu. Način na koji trošimo novac iz kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj možemo makar delimično da promenimo kada god požele ljudi koji sede u Upravnom odboru projekta.

0 grejanju domaćinstava na čvrsto gorivo

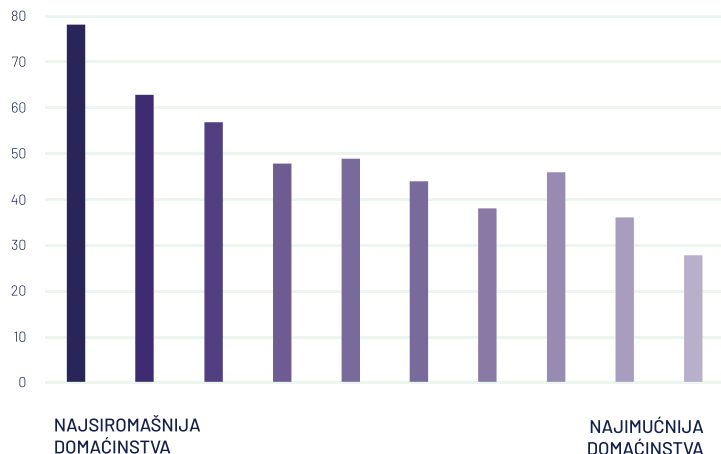
Praćenje unapređenja energetske efikasnosti je složeno te je zbog toga važno razumeti strukturu potrošnje energije u Republici Srbiji. To sagledavanje omogućava jasnije razumevanje mogućih učinaka zakonskih rešenja, rešenja javnih politika i finansijskih instrumenata. Najveći udeo u potrošnji finalne energije u Republici Srbiji imaju domaćinstva. Grejanje prostora je tip korišćenja energije na koji odlazi 65% ukupne potrošnje energije domaćinstava, odnosno četvrtina sve potrošene energije.

Prema rezultatima popisa iz 2022. godine, 38% domaćinstava se greje koristeći lokalne grejače prostora na čvrsto gorivo, dok se dodatnih 30% domaćinstava greje na kotlove na čvrsto gorivo. Lokalni grejači prostora na čvrsto gorivo, koji su izrazito nisko efikasni uređaji, i kotlovi na čvrsto gorivo su vrsta uređaja za koju još nije donet pravilnik o energetskom označavanju i za koje će zahtevi u pogledu eko-dizajna stupiti na snagu tek 1. januara 2026. Time će ova najvažnija grupa uređaja iz ugla finalne energetske potrošnje biti grupa koja će poslednja biti obuhvaćena kodifikacijom i standardima predviđenim Zakonom i prethodnom verzijom zakona donetom još 2013. godine.

Grejanje na čvrsto gorivo je od ogromnog značaja za sve kategorije stanovništva i nije karakteristika samo domaćinstava sa nižim prihodima kao što je prikazano na *Grafikonu 1*, iako jeste najizraženije u kategorijama domaćinstava sa nižim primanjima.

5 Jevandjelje po Mateju, 13.12

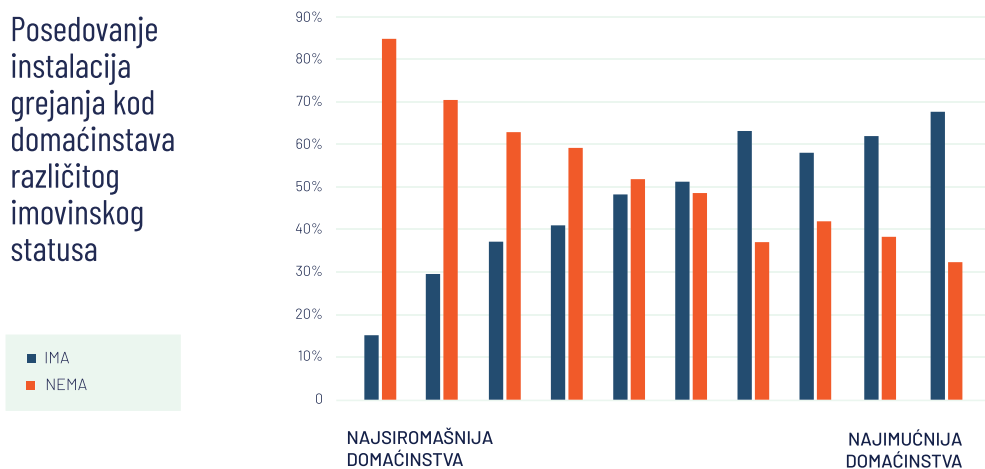
Procenat
domaćinstava
korisnika
grejanja na
čvrsto gorivo
po imovinskom
statusu

Grafikon 1 Procenat domaćinstava korisnika grejanja na čvrsto gorivo po imovinskom statusu. Izvor: Anкета o potrošnji domaćinstava 2023.⁶

Veliki broj domaćinstava u Srbiji i dalje nema radijatore. Raspodela ove vrste instalacija u odnosu na kategorije domaćinstava podeljene po potrošnji je prikazana na *Grafikonu 2*.

Posedovanje
instalacija
grejanja kod
domaćinstava
različitog
imovinskog
statusa

Grafikon 2 Procenat domaćinstava korisnika koji imaju radijatore u domaćinstvu, po imovinskom statusu. Izvor: Anкета o potrošnji domaćinstava 2023.⁷

⁶ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245710.pdf>

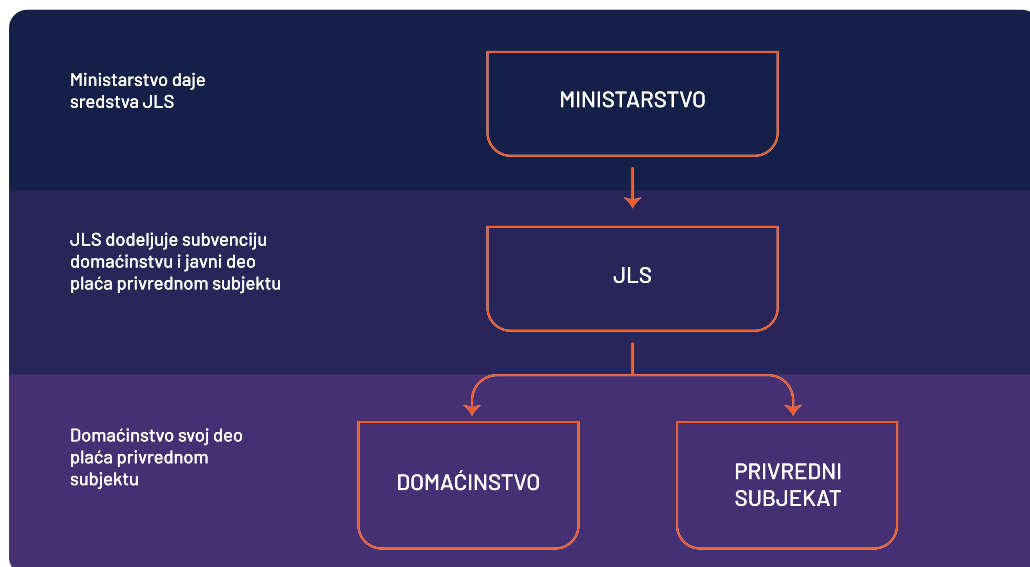
⁷ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245710.pdf>

Projektom „Čista energija i energetska efikasnost za građane“ i pratećim dokumentima, trenutno nije predviđena mogućnost da građani zamene postojeći neefikasni lokalni grejač prostora na čvrsto gorivo drugim, efikasnijim grejačem prostora na čvrsto gorivo.

Projekat „Čista energija i energetska efikasnost za građane“

O PROJEKTU

Projekat „Čista energija i energetska efikasnost za građane“ je petogodišnji projekat Ministarstva rudarstva i energetike i Svetske banke kojim se obezbeđuju subvencije domaćinstvima za sprovođenje mera energetske efikasnosti. Ove subvencije omogućene su radi unapređenja energetske efikasnosti i održivog grejanja u domaćinstvima i sprovode se na način prikazan na *Grafikonu 3*. 50 miliona dolara je obezbeđeno iz zajma dok će još nekoliko desetina miliona dolara⁸ obezbediti jedinice lokalne samouprave u svojim budžetima. Na početku je bilo predviđeno da će sprovođenjem biti obuhvaćeno 25.000 domaćinstava. Kako je prve godine obuhvaćeno 10.000 domaćinstava postavljen je novi cilj od 50.000 domaćinstava do kraja 2027.⁹

Grafikon 3 Javni i privatni novac: šema sprovođenja projekta.

⁸ Tačan iznos će zavistiti i od strukture lokalnih samouprava koje dobiju podršku

⁹ <https://www.mre.gov.rs/tekst/2149/projekat-cista-energija-i-energetska-efikasnost-za-gradjane-surce.php>

Projektne politike i procedure definisane su Priručnikom o projektnim operacijama i bespovratnim sredstvima (u daljem tekstu: „POGM“)¹⁰. Ovaj dokument razrađuje pravila implementacije, upravljanje, uloge i odgovornosti institucija uključenih u implementaciju, smernice, specifične razvojne planove itd.

Pravila i procedure opisani u ovom dokumentu trebalo bi da su u skladu s odredbama Sporazuma o zajmu i drugim dokumentima koji uređuju implementaciju projekta. U slučaju bilo kakvog neslaganja između uslova POGM-a i uslova Sporazuma o zajmu, prevladavaju uslovi navedeni u Sporazumu o zajmu, a POGM se prilagođava u skladu sa tim.

Ono što je važno istaći je da POGM dokument podložan povremenim revizijama i izmenama, u konsultaciji i u dogovoru s Svetskom bankom. Jedinica za upravljanje projektom (PIU) će, u saradnji s drugim institucijama koje su uključene u implementaciju Projekta, periodično vršiti pregled POGM i predlagati moguće promene, po potrebi, uključujući prilagođavanje aktivnosti vezanih za projekat i očekivane rezultate.

Projekat se sprovodi tako što Ministarstvo svake godine raspisuje po jedan javni poziv usmeren prema JLS. JLS se prijavljuju na poziv i one čija je prijava prihvaćena dobiju bespovratna sredstva od Ministarstva u procentualnom iznosu od 50% do 70% (u zavisnosti od stepena razvijenosti i zagađenosti vazduha). Ostatak do punog iznosa JLS sufinansiraju iz svojih budžeta. Za nerazvijene opštine sa prihodima ispod proseka po glavi stanovnika procenat sufinansiranja iznosi 30% a za JLS s najzagađenijim vazduhom iznosi 40%.

JLS koje dobiju sredstva na javnom pozivu raspisuju svoje javne pozive koji su usmereni ka domaćinstvima na njihovoj teritoriji (krajnjim korisnicima), za sprovođenje mera EE. Svaka JLS koja je učesnica osniva Komisiju za energetska sanaciju koja u njihovo ime upravlja javnim pozivima za sufinansiranje mera energetske efikasnosti i čiste energije koji su usmereni prema domaćinstvima (krajnjim korisnicima).

Domaćinstva koja se prijave i budu izabrana na konkursu dobijaju od JLS bespovratne subvencije u iznosu od 50% do 65% (u zavisnosti od paketa izabranih mera EE). Ostatak obezbeđuju sama domaćinstva do punog iznosa. Domaćinstva mogu da dobiju subvencije za prethodno definisane mere EE ili unapred definisane kombinacije mera. Sistem prijave baziran je na sistemu „ko prvi preda“. Detaljan prikaz mera i iznosa sufinansiranja od strane krajnjih korisnika prikazan je u *Tabeli 1*.

¹⁰ https://www.mre.gov.rs/extfile/sr/4536/POGM_mart24-%20prevod%20srpski.pdf

Tabela 1 Mere i paketi u okviru projekta

MERA	PROCENAT SUFINANSIRANJA			
	Pojedinačna mera	Osnovni paket	Standardni paket	Napredni paket
Zamena spoljnih prozora i vrata	(maks.50%)	(maks.55%)	(maks.60%)	(maks.65%)
Izolacija fasade				
Izolacija krova				
Ugradnja kotla na gas				
Ugradnja kotla na pelet				
Ugradnja toplotne pumpe				
Zamena ili ugradnja nove instalacije				
Ugradnja solarnih kolektora za pripremu PTV				
Ugradnja solarnih panela za električnu energiju				
Priprema tehničke dokumentacije				

Od 2024. godine postoje i subvencije za energetske ugrožene kupce kojima se subvencioniraju do 90 odsto vrednosti energetske sanacije u domaćinstvu.

POGM definiše krajnje korisnike – domaćinstva koja žive u porodičnim kućama i stanovima u više stambenim zgradama. Predviđeno je da projekat da prioritet ulaganjima u porodične kuće koje za grejanje koriste čvrsta goriva (npr. ugalj, ogревно drvo). Kroz fokusiranje na porodične kuće i korisnike čvrstih goriva, projekat je osmišljen tako da obezbedi da domaćinstva s nižim prihodima budu dobro zastupljena među potencijalnim korisnicima programa. U cilju daljeg jačanja fokusa na ugrožena domaćinstva i domaćinstva s nižim prihodima i povećanja njihovog učešća u programu, projekat može uključivati bespovratna sredstva kao dodatnu podršku socijalnom uključivanju. U **Tabeli 2** su prikazani načini na koje su oni koji su osmišljavali program planirali da ostvare usmerenost na domaćinstva sa nižim prihodima.

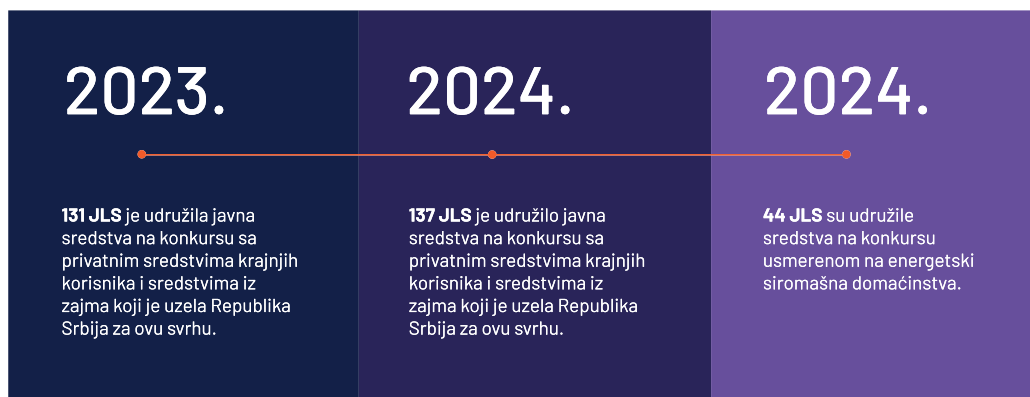
Tabela 2 Kako je projekat planirao da obezbedi energetska efikasnost za domaćinstva sa nižim prihodima

<p>PORODIČNE KUĆE</p>	<p>Kroz fokusiranje na porodične kuće i korisnike čvrstih goriva, projekat treba da obezbedi da domaćinstva s nižim prihodima budu dobro zastupljena među potencijalnim korisnicima programa</p>
<p>VEĆA POMOĆ SIROMAŠNIJIM OPŠTINAMA</p>	<p>Prvom pozivu finansiranom u okviru SURCE, ova dodatna podrška bi se obezbedila jedinicama lokalne samouprave s nižim prihodima, pokrivajući deo njihovog doprinosa programu i time povećavajući udeo ove grupe opština.</p>
<p>POZIV ZA ENERGETSKI UGROŽENE KUPCE</p>	<p>Za buduće pozive, program će istražiti opcije kako bi se usmerio i na bespovratna sredstva kao dodatnu podršku socijalnom uključivanju na nivou domaćinstava; na primer, kroz unakrsnu prihvatljivost za vlasnike kuća koji su i primaoci naknada za socijalnu pomoć ili dobijaju popust na račune za energiju u okviru Programa namenjenih za energetska ugrožene.</p>

NALAZI ISTRAŽIVANJA

Mi u RES fondaciji smo želeli da utvrdimo da li novac poreskih obveznika namenjen za unapređenje javnog dobra stiže i do onih koji nemaju dovoljno sredstava da sami obezbede bolju energetska efikasnost.

Kako bismo utvrdili da li je projekat uspeo da obezbedi fokus na domaćinstva sa nižim primanjima posmatrali smo sprovođenje ovog projekta u poslednje dve godine kroz analizu tri javna poziva (*Slika 1*).

Slika 1 Osnovni podaci o sprovođenju projekta koje smo istražili

Na osnovu podataka koje je objavilo Ministarstvo rudarstva i energetike napravili smo prikaz najvažnijih zbirnih podataka kojima se mogu opisati javni pozivi sprovedeni u toku 2023. i 2024. godine koji se nalazi u *Tabeli 3*.

Tabela 3 Opšti podaci o javnim pozivima za 2023. i 2024. godinu. Izvor: Ministarstvo rudarstva i energetike

JAVNI POZIV	Broj JLS učesnika Konkursa	Ukupna sredstva koje je dodelilo Ministarstvo (RSD)	Procenat učešća u ukupnim sredstvima (%)	Ukupna sredstva izdvojena od strane JLS (RSD)	Procenat učešća u ukupnim sredstvima (%)	Ukupna sredstva
2023	131	978.320.667	54,59	813.772.858	45,41	1.792.093.525
2024	137	1.021.678.399	54,71	845.683.614	45,29	1.867.362.014
2024_EUK ¹¹	44	118.872.102	53,80	102.082.102	46,20	220.954.204

RES fondacija je u toku 2024. i početkom 2025. godine sakupljala odabrane podatke o sprovođenju projekta koristeći internet prezentacije Ministarstva rudarstva i energetike, JLS uključenih u projekat i medijskih portala kao isključive izvore podataka. Do kraja 2024. godine 80% JLS učesnica u projektu u 2024. godine je objavilo da je raspisalo pozive za krajnje korisnike, 44% je objavilo da je okončalo pozive a svega 29% je objavilo potpune podatke o tome kako se troši javni novac prikazujući spisak krajnjih korisnika i listu mera koje su korisnici izabrali. Opis uzorka na kome je vršeno istraživanje je prikazan u *Tabeli 4*.

¹¹ Pod ovom skraćenicom podrazumevamo sprovođenje podrške energetski ugroženim kupcima na teritoriji 44 JLS https://www.mre.gov.rs/extfile/sr/7467/EUK%2044%20JLS_05022025.xlsx

Tabela 4 Opis uzorka na kome je istraživanje sprovođenja projekta "Čista energija za sve građane" vršeno. Izvor: RES fondacija

	Broj JLS koje su raspisale javni poziv	Broj JLS koje su objavile da su obustavile ili okončale javni poziv	Broj JLS koje su objavile listu i broj krajnjih korisnika	Broj JLS koje su objavile listu krajnjih korisnika sa spiskom mera	Ukupan broj krajnjih korisnika na osnovu dostupnih podataka
2023	Nije analizirano	Nije analizirano	71	55	7.379
2024	109	60	51	39	3.406
2024_EUK	33	6	6	4	21

U *Tabeli 5* prikazali smo neke izabrane pokazatelje koje smo izveli na osnovu prikupljenih podataka i koji mogu biti od značaja za analizu učinkovitosti ove mere javne politike, ali i za analizu da li je nameravano usmerenje projekta ka domaćinstvima sa nižim prihodima ostvareno i da li ga je sa ovakvim dizajnom intervencije bilo uopšte moguće ostvariti.

Tabela 5 Izabrani pokazatelji za javne pozive. Izvor: Istraživanje RES fondacije

Indikatori	2023	2024	2024_EUK
Prosečna raspoloživa sredstva po JLS	13.680.103	13.630.379	5.021.686
Prosečna raspoloživa sredstva po JLS iz budžeta Republike Srbije	7.468.096	7.457.506	2.701.638
Prosečan broj krajnjih korisnika po JLS	104	67	3,50
Prosečan broj primenjenih mera po JLS za sve korisnike ¹²	100	82	3,50
Prosečan iznos javnih sredstava po korisniku	161.008	193.849	2.375.000
Prosečan iznos javnih sredstava po primenjenoj meri	154.028	154.455	714.286
% korisnika koji su primenili više mera odjednom (bar 2 mere)	7,60%	11,66%	0,00%

¹² Obuhvat JLS za koje su postojali podaci o broju mera je manji od obuhvata JLS za koje su postojali podaci o izabranim merama

Učinkovitost projekta će zavisi i od korisničkog izbora, što je važna, možda ne i željena karakteristika ovakvog dizajna. Svim korisnicima u 137 JLS je ponuđen meni od 10 mera a sredstva se dodeljuju po redosledu prijavljivanja. Konačan portfolio primenjenih mera će na taj način zavisi od sklonosti onih korisnika koji prvi predaju svoje zahteve na konkursu. Sa sigurnošću možemo da tvrdimo da nemaju sve mere sa spiska istu ekonomsku učinkovitost kao i to da iste mere primenjene na različitim mestima neće dati isti rezultat.

Zamena stolarije je bila mera za koju su korisnici najčešće konkurisali u sva tri analizirana javna poziva. Zanimljivo je da je druga procentualno najzastupljenija mera bila ugradnja kotla na gas praćena merom vezanom za radove na cevnoj mreži u domaćinstvu iako gasna mreža ne postoji u nekom broju JLS koje učestvuju u programu. Ova mera ne doprinosi borbi protiv klimatskih promena i direktno je podstaknuta neobičnim paritetima cena energije u Republici Srbiji¹³. Izolacija spoljnih zidova, ugradnja toplotne pumpe i ugradnja foto naponskih panela su zastupljene sa oko 5%. Učešće najčešće izabranih mera u ukupnom broju je prikazano u **Tabeli 6** kao i najveće zabeleženo učešće neke mere u jednoj JLS. Krajnji korisnici u različitim JLS su veoma raznovrsno odgovorili na ponuđeni meni mera pa smo u Malom Idošu u 2023. zabeležili da je kupovina gasnog kotla predstavljala 62% svih mera a u Petrovcu na Mlavi je učešće kupovine toplotnih pumpi iznosilo 58% svih mera¹⁴. **Izučavanje pojedinih JLS u okviru studija slučaja bi doprinelo mnogo boljem razumevanju činilaca koji su presudno uticali na opredeljenje krajnjih korisnika. Bolje razumevanje bi omogućilo bolje upravljanje ovim instrumentom javne politike i njegovo neophodno unapređenje.**

Tabela 6 Procentualno učešće najčešće izabranih mera u ukupnom broju mera po pojedinim pozivima i najveće zabeleženo procentualno učešće u pojedinim JLS¹⁵. Izvor: RES fondacija.

Javni poziv	Stolarija	Izolacija	Kotao Gas	Toplotna pumpa	Cevna mreža	Solarni paneli	Dokumentacija
Prosek svih JLS 2023.	59,88%	4,50%	12,11%	5,61%	5,97%	3,57%	2,80%
Prosek u JLS sa najvećim učešćem date mere u 2023.	93%	47%	62%	58%	32%	11%	25%
Prosek svih JLS 2024.	49,50%	5,81%	13,12%	4,65%	8,81%	5,18%	6,68%
Prosek u JLS sa najvećim učešćem date mere u 2024.	100%	41%	50%	21%	26%	15%	25%
Prosek svih JLS 2024 EUK	71,43%	28,57%	0	0	0	0	0

¹³ Za više informacija videti <https://resfoundation.org/rs/kad-je-toplo-oko-srca-cena-je-u-ok-u-posmatraca/>

¹⁴ Na jednoj od radionica održanih u toku sprovođenja istraživanja učesnica radionice je izrazila uverenje da je najveći broj toplotnih pumpi u Petrovcu na Mlavi instaliran u domove u kojima se ne živi u toku cele godine u vlasništvu ljudi na privremenom radu u inostranstvu.

¹⁵ Za najveće učešće pojedinih mera razmatrane su samo JLS sa više od 40 mera ukupno. Za poziv 2024 EUK nismo radili procenu zbog jako malog broja mera

NAMERAVANA USMERENOST: PORODIČNE KUĆE

Kroz fokusiranje na porodične kuće i korisnike čvrstih goriva, planirano je da projekat obezbedi da domaćinstva s nižim prihodima budu dobro zastupljena među budućim korisnicima programa.

Kako se može videti na Grafikonu 1 grejanje na čvrsto gorivo je veoma zastupljeno u svim kategorijama domaćinstava u odnosu na njihovu potrošnju. Čak 27,7% domaćinstava koja troše najviše se greju na čvrsto gorivo i to je najmanje učešće ovakvog grejanja u jednoj kategoriji. Samo u toj kategoriji najmućnijih domaćinstava gotovo 70.000 domaćinstava se greje na čvrsta goriva, dok u sledeće dve kategorije imamo još 200.000 dobrostojećih domaćinstava. **Usmeravanje na korisnike čvrstih goriva ne pomaže da se obezbedi da domaćinstva s nižim prihodima budu dobro zastupljena među budućim korisnicima programa.**

Svega 10% JLS je u svojim rešenjima izveštavalo da li krajnji korisnici žive u kući ili u stanu u okviru višeporodične stambene zgrade. U tom malom uzorku postoje različiti primeri rasporeda krajnjih korisnika u odnosu na to da li žive u kući ili stanu: u Novom Sadu je 251 krajnji korisnik živeo u stanu a 104 u kući, u Kučevu je 13 krajnjih korisnika živeo u stanu a 10 u kućama, dok je u Pećincima svega dva krajnja korisnika živeo u stanu a 70 u kućama. Svih 160 krajnjih korisnika na Novom Beogradu na pozivu iz 2024. godine su zatražili meru zamene stolarije koja je jedna od mera na raspolaganju korisnicima koji žive u stanu unutar višeporodičnih stambenih zgrada¹⁶. **Na osnovu raspoloživih podataka vidimo da se kroz sprovođenje projekta ne obezbeđuje potpuna usmerenost na porodične kuće. Potrebno je dodatno istraživanje sa više raspoloživih podataka kako bi se dobio potpuniji uvid u odnos broja krajnjih korisnika koji žive u kući u odnosu na broj krajnjih korisnika koji žive u stanu u okviru višeporodične stambene zgrade, kao i u sredstva koja su dodeljena pojedinim grupama korisnika.**

Dizajn poziva koji nije bio usmeren na energetske siromašna domaćinstva je takav da dodeljuje najviše javnih sredstava onima koji mogu da potroše najviše novca. Javni pozivi su osmišljeni tako da se relativno učešće građana smanjuje što je traženi iznos i broj mera bio veći¹⁷. Kao rezultat ovakvog dizajna dobili smo na jednom mestu srećnog korisnika koji je dobio 65% potrebnog novca (oko 20 hiljada evra) javnih para za sledeće mere energetske efikasnosti, koje pripadaju naprednom paketu mera, na svom domaćinstvu:

16 Druge mere su: ugradnja toplotne pumpe, gasnog kotla, zamena ili ugradnja nove instalacije i izrada tehničke dokumentacije.

17 https://www.mre.gov.rs/extfile/sr/4536/POGM_mart24-%20prevod%20srpski.pdf

- Zamena spoljnih prozora i vrata
- Izolacija fasade
- Izolacija krova
- Ugradnja toplotne pumpe
- Zamena ili ugradnja nove instalacije
- Ugradnja solarnih kolektora za pripremu PTV
- Ugradnja solarnih panela za električnu energiju
- Izrada tehničke dokumentacije

Iako je ovo najupečatljiviji primer, u svim lokalnim samoupravama najviše javnog novca je pripalo manjem broju korisnika koji su mogli da izdvoje najviše sopstvenih sredstava. Ovi korisnici žive u porodičnim kućama ali se ne čini da je dizajn omogućio da domaćinstva s nižim prihodima budu dobro zastupljena među potencijalnim korisnicima programa kako je planirano projektom.

NAMERAVANA USMERENOST: VEĆA POMOĆ SIROMAŠNIJIM OPŠTINAMA

Kroz smanjene zahteve za finansijsko učešće planirano je da projekat obezbedi da jedinice lokalne samouprave s nižim stepenom razvoja lakše konkurišu čime bi se povećavao udeo ove grupe opština.

Na konkursu 2023. godine za 33 jedinice lokalne samouprave (JLS) koje su dobile najviše sredstava opredeljeno je 56% svih sredstava na konkursu. U ove 33 jedinice živi 56% stanovnika u 56% domaćinstava. Međutim, od 33 JLS njih 27 su iznad medijane po % broja zaposlenih a čak 29 iznad medijane po visini prosečne zarade. Ovo pokazuje da udeo grupe lokalnih samouprava s nižim prihodima nije povećan kako je planirano projektom.

Analizirali smo i vreme koje je bilo potrebno u pojedinim JLS da se sva sredstva raspoloživa u javnom pozivu potroše. Da podsetimo da je princip raspodele sredstava bio zasnovan na redosledu prijave pa su korisnici bili motivisani da brzo odgovore na objavljivanje javnog poziva i rokove za predaju prijave. U Senti je na javnom pozivu 2024. godine prošlo svega 19,5 minuta od trenutka kada je bilo moguće predati prijavu do momenta kada je primljena poslednja prijava koja je dobila finansiranje¹⁸, u Kučevu 22 minuta, dok je u Bačkom Petrovcu ovo vreme bilo 54 dana. Da se podsetimo 20% JLS učesnica nije uopšte raspisalo konkurse u 2024. godini a za polovinu nemamo informacije da su okončale pozive, odnosno da je bilo dovoljno zainteresovanih krajnjih korisnika.

18 https://docs.zenta-senta.co.rs/dokumenti/energy2024/Javni_poziv_za_gradjane/SR/Lista%20krajnjih%20korisnika.pdf

Sve ove informacije upućuju da postoji visoka asimetrija u pristupu ovim sredstvima koja je verovatno povezana i sa mogućnostima da im se pod ovim uslovima pristupi. Da se podsetimo da 34,5% domaćinstava u Republici Srbiji u 2023. godini ne može da podmiri neočekivane troškove u iznosu od 200 EUR¹⁹. Izučavanje pojedinih JLS u okviru studija slučaja bi doprinelo mnogo boljem razumevanju činilaca koji su presudno uticali na brzinu odgovora krajnjih korisnika. Bolje razumevanje bi omogućilo bolje upravljanje ovim instrumentom javne politike i njegovo neophodno unapređenje.

NAMERAVANA USMERENOST: ENERGETSKI UGROŽENI KUPCI

2024. godine omogućeno je učešće i energetski ugroženih kupaca na posebnim javnim pozivima. Za ovu kategoriju domaćinstava predviđene su subvencije do 90 odsto vrednosti energetske sanacije. Razumevajući da 34,5 % domaćinstava u Republici Srbiji u 2023. godini ne može da podmiri neočekivane troškove u iznosu od 200 EUR²⁰ i imajući u vidu iznose koje domaćinstva imaju na raspolaganju za izdatke kategorisane kao oprema za stan i tekuće održavanje²¹ čini se da je i 10% sufinansiranja za ovu kategoriju visok zahtev. Takođe način prijavljivanja za konkurs je tehnički zahtevan i može predstavljati dodatnu prepreku za pristup ovim sredstvima.

Javnim pozivom Ministarstva 2024. godine ostavljeno je JLS da biraju za koji vid podrške konkurišu i sa kojim zahtevanim iznosima. Iz Tabele 3 moguće je videti da je ovo opredeljivanje dovelo do toga da se za 137 JLS odvoje javna sredstva u iznosu od 1,9 milijardi dinara za krajnje korisnike koji nisu energetski ugroženi kupci i 220 miliona dinara za one koji jesu. Kako je predviđeno sufinansiranje kod energetski ugroženih kupaca 10% ukupan iznos privatnih i javnih sredstava na raspolaganju za energetsku sanaciju stanova i kuća u kojima žive energetski ugroženi kupci će biti manja i do 15 puta.

Od 44 JLS kojima su odobrena sredstva za sufinansiranje mera energetske sanacije kod energetski ugroženih kupaca 50% je otišlo u dve JLS: u Niš je otišlo 22,5 miliona dinara a u Gnjilane 36 miliona dinara od 118 miliona koliko je dodeljeno iz budžeta Republike Srbije. Iz *Tabele 7* možemo videti da su JLS u sličnim procentima raspisale javne pozive za obe grupe stanovništva ali da je procenat okončanja ovih poziva značajno manji za energetske ugrožene kupce. Prema javno dostupnim podacima do kraja 2024. godine svega 21 energetski ugroženi kupac u 6 JLS je potpisao ugovor o podršci za sprovođenje mera energetske sanacije.

19 <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020605?languageCode=en-US>

20 <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/01020605?languageCode=en-US>

21 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245710.pdf> strana 73

Tabela 7 Broj i procenat učešća JLS koje su raspisale i objavile okončanje javnih poziva za obe grupe krajnjih korisnika. Izvor: Istraživanje RES fondacije

	Broj JLS koje su raspisale javni poziv	Procenat JLS koje su raspisale javni poziv od ukupnog broja učesnica u programu	Broj JLS koje su objavile da su obustavile ili okončale javni poziv	Procenat JLS koje su objavile da su obustavile ili okončale javni poziv ukupnog broja učesnica u programu	Identifikovan broj krajnjih korisnika
2024	109	80%	60	44%	3.406
2024_EUK	33	75%	6	14%	21

U Leskovcu²² i Vršču²³, JLS su odlučile da sredstva namenjena energetski ugroženim kupcima preusmere na ostale kategorije stanovništva.

Podsetimo se da ovaj instrument javne politike ne omogućava krajnjim korisnicima da zamene lokalni grejač prostora na čvrsto gorivo drugim lokalnim grejačem prostora na čvrsto gorivo koji je efikasniji i ima manje emisije u vazduh. Na *Grafikonu 3* se može videti da najveći deo domaćinstava sa nižim prihodima nema instalacije grejanja u svojim kućama i da upravo koriste peći i šporete za grejanje, a vrlo često i za pripremu hrane. Takođe, mere ugradnje solarnih panela i solarnih kolektora za pripremu potrošne tople vode nisu bile stavljene na raspolaganje energetski ugroženim kupcima. **Rezultati istraživanja ukazuju da dosadašnjim sprovođenjem programa nije ostvaren delotvoran pristup domaćinstvima sa nižim prihodima. Potreban je novi pristup kako bi se ovaj ishod promenio.**

Prilika je i da svi zajedno razumemo kako su se stekle političke volje lokalnih samouprava, Republike Srbije, Međunarodne banke za obnovu i razvoj i drugih činilaca oko ovako osmišljene intervencije. To je naročito važno za buduće kreatore javnih politika dobre energije u novom srpskom društvu. Način na koji trošimo novac iz kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj možemo makar delimično da promenimo kada god požele ljudi koji sede u Upravnom odboru projekta.

Dodatna istraživanja su neophodna kako bi se procenilo koja poboljšanja su potrebna da bi energetski ugroženi kupci mogli efektivno da pristupe podršci za unapređenje energetske efikasnosti.

²² <https://novi.gradleskovac.org/wp-content/uploads/2024/11/OBAVESTENJE-O-PRERASPODELI-SREDSTAVA-SKEN.pdf>

²³ <http://www.vrsac.org.rs/ViewNews.aspx?NewsId=4764&Pid=2&Lang=cir>

